

Na cestě k modernímu parlamentu

Parlament po roce 1848

Revoluce v ulicích Vídně

V březnu roku 1848 dorazil řetězec evropských revolucí do habsburské monarchie. Jedním z hlavních požadavků bylo vytvoření reprezentativního celoríšského orgánu. Při silícím významu měšťanstva a radikální dobové atmosféře bylo zřejmé, že nově vzniklý parlament má být zvolen na základě liberálně demokratických představ, vycházejících z myšlenky suverenity lidu. Dubnová (Pillersdorfova) ústava počítala původně s dvoukomorovým říšským sněmem, kde by vedle poslanecké sněmovny existoval Senát, jehož složení mělo být konzervativnější. Revolučním požadavkům však tento návrh neodpovídal a volební řád nakonec počítal pouze s jednokomorovým shromážděním, do kterého volili občané starší 24 let na základě všeobecného hlasovacího práva. Hlavním úkolem shromáždění bylo přijmout novou ústavu habsburského soustátí.

Státní ministr hrabě Anton von Schmelzing

Kritický stav rakouských financí a neúspěchy na válečném poli na přelomu 50. a 60. let přiměly císaře Františka Josefa k obnoveným úvahám o zřízení zákonodárného sboru. O svůj podíl na vládě se hlásily majetné vrstvy obyvatelstva, které svými daněmi zásadním způsobem plnily státní pokladnu a chtěly kontrolovat způsob hospodaření monarchie. 26. února 1861 byla vydána panovníkem nová ústava (podle svého tvůrce nazývaná **Schmelringova**). Obnovovala instituci zemských sněmů a zřizovala dvoukomorovou říšskou radu v podobě volené poslanecké sněmovny a panovníkem jmenované panské sněmovny. Říšská rada byla koncipována jako užší (pro poslance z neuherských zemí) a širší (pro celou monarchii). V širší podobě se nikdy nesešla. Ve shodě s představami panovníka a německé liberální politiky byla ústava centralistická a posilovala moc říšské rady na úkor zemských sněmů. Volební řád kromě toho zvýhodňoval německou reprezentaci. Požadavky české politiky na federalizaci monarchie nebyly vyslyšeny a čeští poslanci jednání říšské rady v červnu 1863 opustili. Období tzv. pasivní rezistence trvalo až do roku 1879.

Historik a politik František Palacký (1798–1876), vůdčí postava českého veřejného života 19. století. Ve své odpovědi na pozvání do celoněmeckého parlamentu ve Frankfurtu odmítl začlenění českých zemí do budoucího sjednoceného Německa. Význam habsburského soustátí podle něj spočíval naopak v zachování rovnováhy ve střední Evropě. Monarchie proměněná v konstituční federaci rovnoprávných národů by byla podle jeho receptu nejlepší zárukou jejího dalšího svébytného rozvoje. Po obnovení ústavních poměrů císař Palackého jmenoval za člena panské sněmovny říšské rady. Zároveň držel až do roku 1872 mandát na českém zemském sněmu v Praze. Důležitost Palackého osobnosti ale neležela v každodenní politické práci. Svým historickým dílem poskytl české společnosti vědeckou oporu při zdůvodňování národní existence a boje za občanské svobody.

dříve obesílána zemskými sněmy, v roce 1873 byly zavedeny přímé volby, čímž byla zajištěna schopnost usnášení v momentě, kdy ji zemské sněmy odmítly obeslat.

V nové budově vídeňského parlamentu se poslanci scházeli od roku 1883. Antický vzhled budovy odkazoval na zlatý věk antické demokracie.

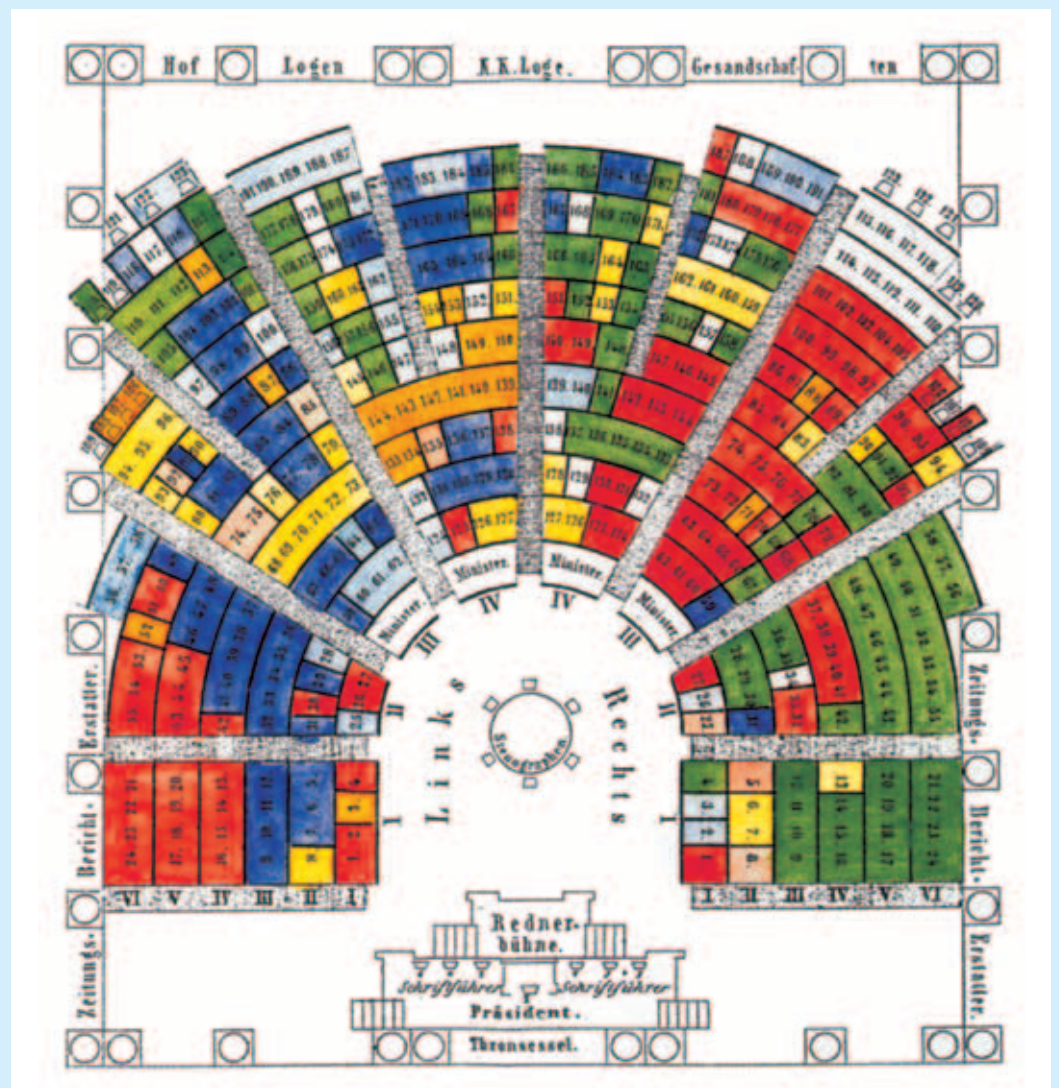
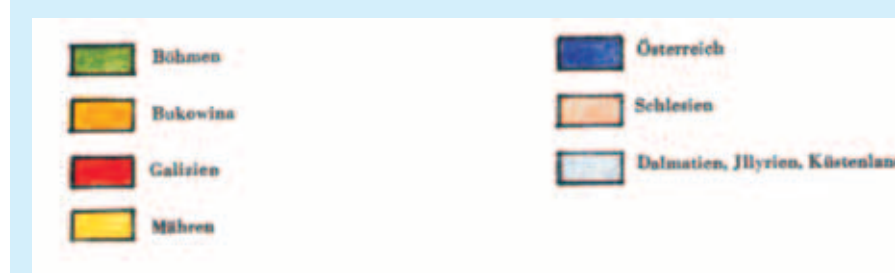
Pohled na národnostní mapu monarchie dává možnost pochopit, jak složité bylo prosazování politických reforem. Reprezentace jednotlivých zemí kombinovaly požadavky po občanských svobodách a právech s prosazováním zájmů jednotlivých částí soustátí. Strany a uskupení, které by za normálních okolností mohly být ideologickými partnery, se tak stávaly největšími soupeři a naopak uzavíraly na první pohled nepochopitelná spojení.

Císař František Josef I. vládl svému soustátí dlouhých 68 let. Během jeho vlády došlo v monarchii k převratným změnám: zániku feudalismu, dokončení průmyslové revoluce, postupné politické modernizaci, dotváření moderních národních společností. Ačkoliv se monarchie postupně proměnila v konstituční stát, císař zůstával nedotknutelným ústředním bodem politické moci. Správu monarchie požímal František Josef nesmírně odpovědně. Každý den vstával brzy ráno, aby mohl zasednout nad svá oblíbená akta, která byla hlavní záležitostí tohoto spíše nevášnivého muže. Právě osobnost panovníka představovala jedno z mála pojitků postupně se štěpící monarchie.

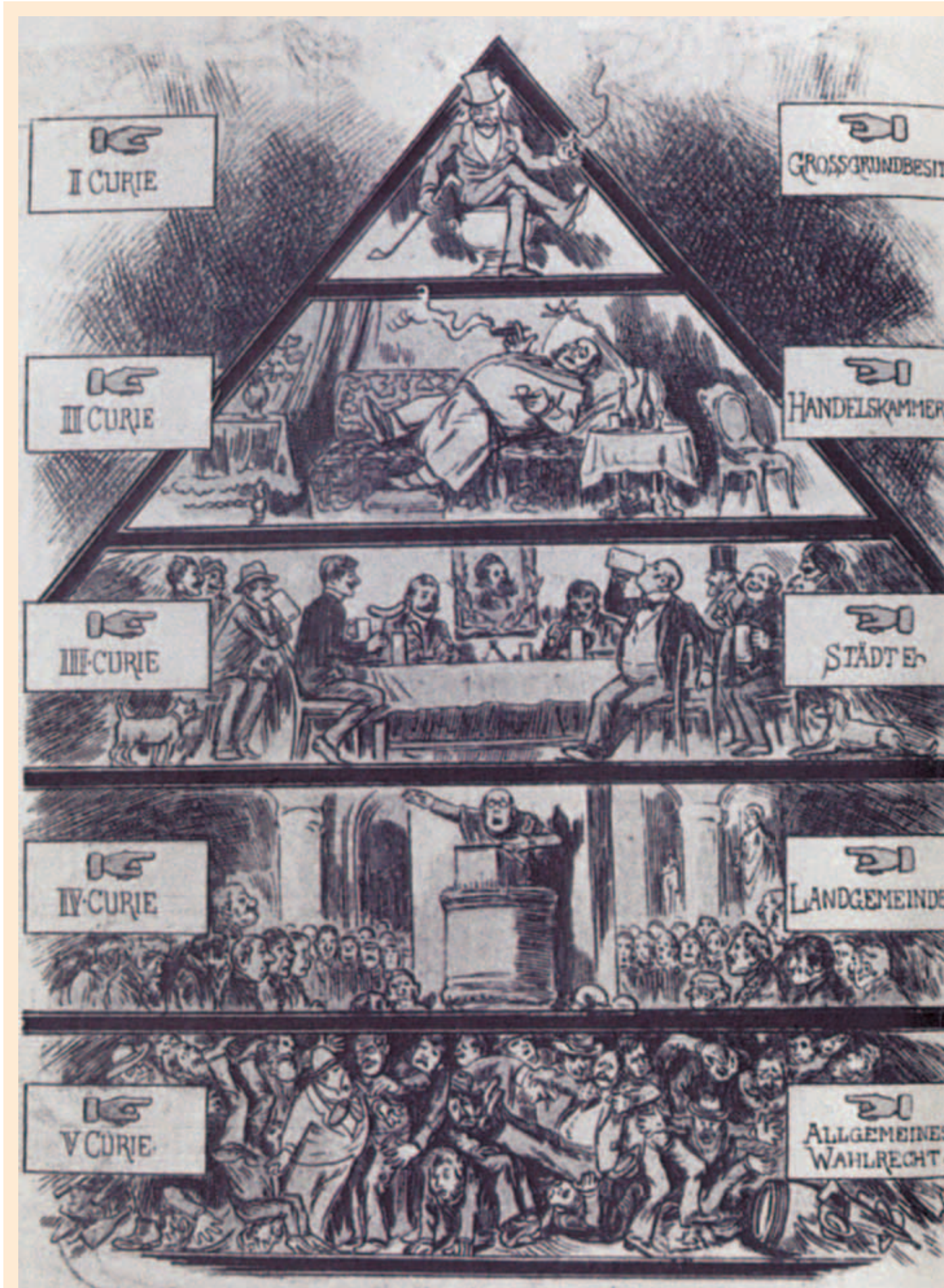

Zrcadlový sál arcibiskupského paláce v Kroměříži, místo jednání sněmu

Zasedací pořádek na říšském sněmu ve Vídni. Čeští poslanci obsadili místa na pravici.

Zobrazení 5 volebních kurií na dobové karikatuře

Volby do říšské rady probíhaly na základě kuriového systému, který zohledňoval váhu hlasu podle voličovy majetnosti a důležitosti. Postupně docházelo k demokratickému zřízení volebního řádu a snižování volebního cenzu. V roce 1882 byl snížen cenzus z 10 na 5 zlatých, v roce 1896 byla vytvořena pátá, všeobecná kurie. K definitivnímu zrušení volebního cenzu a zavedení rovného volebního práva pro muže nad 24 let došlo v roce 1907.

„Pánové, pozor! Nyní mám slovo já!“

Pravomoci říšské rady byly podstatným způsobem omezeny existencí paragrafu 14 prosincové ústavy, který opravňoval panovníka vydávat nařízení s mocí zákona v době, kdy říšská rada nezasedala. Následně musela být tato nařízení schválena na první schůzi parlamentu. Vzhledem k tomu, že panovník sněmovnu svolával a mohl zároveň ukončit její zasedání, dávala mu existence paragrafu 14 možnost absolutistické vlády bez časového omezení. Existence paragrafu 14 se stávala terčem soudobé kritiky, která nazývala politický systém monarchie pouhou hrou na parlament.